

У казані Яна Аланда Мікалай Крыштаф Радзівіл паўстае перад намі як добры хрысціянін, чалавек глыбокай веры і вялікай пакоры, ствараецца ідэалізаваны вобраз памерлага. У гэтым я бачу цікавую асаблівасць функцыянальнай прозы – набліжэнне да агіяграфічнага канону, калі ўвечнае памяць аб памерлым як асобе, вартай наслідавання.

Літаратура

1. *Widziewicz M.* Kazanie na pogrzebie Jasnie Oświeconego Pana je[go] m[ości] pana Mikołaja Chrzstofa Radziwiła xiążęcia Państwa Rzymskiego na Ołyce y Nieświeżu, hrabi na Szydłowcu y Mir, woiewody Wilenskiego, Szawielskiego etc. starosty. Miane w kościele nieświeskim Societatis Iesu, 9 dnia kwietnia roku Pańskiego 1616. Wilnia, [б. г. 1616].
2. *Aland J.* Pamiątka Jaśnie Oświeconemu sławney pamięci Panu je[go] m. p. Mikolaiowi Chrysztofowi Radziwilowi, xiążęciu na Ołyce y Nieświeżu, hrabi na Szydłowcu y Miru, woiewodzie Wileńskiemu, kawalerowi Bożego grobu etc. Czyniona przy exequiach rocznych w Nieświeżu, dnia 28 lutego, roku 1617. Wilnia, [б. г. 1617].
3. *Aland J.* Pamiątka jaśnie oświeconemu sławnej pamięci panu jego mości panu Mikołajowi Chrysztofowi Radziwiłłowi czyniona przy egzekwiach rocznych w Nieświeżu dnia 28 lutego roku 1617 / Pod red. J. Niedźwiedzia. Bielsko-Biała, 2004.
4. Skwara, M. Polskie drukowane oracje pogrzebowe XVII wieku. Bibliografia . Gdańsk, 2009.
5. Жукович, П. Н. Сеймовая борьба православного западнорусского дворянства с церковной унией до 1609 г. СПб., 1901.

ЖАНР БАЛАДЫ Ё ПАЭТЫЧНАЙ ТВОРЧАСЦІ ЎЛАДЗІМІРА КАРАТКЕВІЧА

І. У. Кашуба

Уладзімір Караткевіч зрабіў усё, каб узбагаціць літаратуру новымі жанрамі, формамі, ідэямі. Цікавая яго паэзія, з якой і пачаў свой творчы шлях будучы класік. Першы зборнік вершаў выйшаў у 1958 годзе і меў лірычную назву «Матчына душа». Далей з'явіліся паэтычныя кнігі «Вячэрнія ветразі» (1960 г.), «Мая Іліяда» (1969 г.) і «Быў. Ёсць. Буду» (надрукаваны ў 1986 годзе пасля смерці пісьменніка). Мы знаходзім у паэтычных зборніках творы розных жанраў: элегіі, паэмы, оды, але немалаважнае месца адводзіцца жанру балады. Паспрабуем высветліць, чаму У. Караткевіч выбраў менавіта такую форму выражэння сваіх лірычных перажыванняў і задум. Тэрмін «балада» паходзіць ад праванскага слова *ballare* і перакладаецца як «песня для танцаў». Паступова тэрмін балада набываў ўсё новыя значэнні, і сёння, як вядома, вызначаецца як сюжэтны твор, які мае гераічны, фантастычны або трагічны змест. Кожны пісьменнік прыносіў у гэты жанр новыя тэмы, матывы, але прыкметы сюжэтнасці, высокай паэтычнасці, канфліктнасці, характэрныя для балады, не страчваліся. Сярод асноўных

жанравых разнавіднасцяў балад можна вылучыць наступныя: народная, класічная, гераічная, сацыяльная балады, балада-шарж, баладны маналог (філасофская балада) і інш. Варта сказаць, што балады карысталіся і карыстаюцца папулярнасцю і ў беларускай літаратуры. Асабліва ярка гэта праявілася ў сярэдзіне 20 стагоддзя, калі пэўныя гістарычныя і сацыяльныя падзеі патрабавалі свайго мастацкага вытлумачэння. У гэты час балады сустракаюцца ў творчасці М. Танка, П. Панчанкі, А. Куляшова. Паказальнымі ў плане развіцця жанру балады сталі творы Я. Сіпакова. У сваёй кнізе «Веча славянскіх балад» пісьменнік паказвае розныя матывы і сюжэты славянскіх балад і знаёміць чытачоў з культурай і гераічным эпасам іншых славянскіх народаў.

Мы лічым, што У. Караткевіч унёс таксама немалаважны ўклад у распрацоўку жанру балады. Баладную форму вершаў ён знаходзіў даволі ўдалай: яна спалучала ў сябе эпічнасць і сюжэтнасць, як і любы пражэктны твор, і пэўную ўражлівасць, рытмічнасць, якія належаць лірычным творам (нездарма балада адносіцца да ліра-эпічнага роду лірыкі). Як лічаць некаторыя крытыкі, у баладных вершах Караткевіча ўжо заўважаецца барацьба паэта і будучага пражэкта. Кожны пражэктны твор пісьменніка прасякнуты лірызмам, вострай пачуццёвасцю, і амаль у кожным вершы, тым больш баладнай формы, мы адчуваем загібленасць, увагу да дробязяў, дынаміку характараў герояў.

На пачатку творчага шляху пісьменнік пісаў балады пераважна на ваенную ці фальклорна-легендарную тэматыку. Яны маюць гераічны характар і патрыятычнае гучанне і таму адносяцца да гераічных балад. Так, «Балада пра смяротнікаў» паказвае пакуты і гора нявольнікаў канцлагера, якія, нягледзячы на ўсе выпрабаванні, засталіся сапраўднымі людзьмі. Пачуццёвасць і драматычнасць выклікаюцца шматлікімі паўторамі загадных клічных сказаў і анафарами, якія ствараюць напружаную атмасферу твора. Маналог палоннікаў робіць баладу яшчэ больш трывожнай, звернутай да непасрэднай рэакцыі чытача. Аўтар паказвае жахі ваеннага ліхалецця і просіць не дапускаць развязвання новай вайны. У паэтычнай творчасці У. Караткевіча мы знойдзем (што не дзіўна) і зварот да гераічных вобразаў мінулага, авяных вуснай народнай творчасцю. «Балада пра паўстанца Ваўкалаку», «Чорная балада Гаркушы», «Балада пра Вячка, князя людзей простых», вершы «Паўлюк Баграм», «Машэка» ствараюць легендарныя постаці беларусаў, якія змагаліся за шчасце і вольнасць Радзімы, але не паспелі пабачыць родны край квітнеючым. «Балада пра паўстанца Ваўкалаку», створаная па традыцыях фальклору, перадае аўтарскае разуменне гісторыі, якая ствараецца такімі ваяўнічымі змагарамі, як Якуб Ваўкалака. Твор уяўляе сабой маналог-успамін галоўнага героя. У

пачатку балады паведамляецца, што паранены герой ляжыць у яры ля ракі, да вадапою каля яго прыходзіць лясны алень. Балада працягваецца трагічнымі ўспамінамі Ваўкалакі пра родную сястру, маці, дзяўчыну, якая пакахала другога, пра яго змаганне супраць паноў:

Біўся з панамі нямала,
На ўсіх наганяючы жах,
Часамі – і без кінджала,
З адною злосцю ў руках.
Дабрацца б да родных межаў,
Пабачыць бы новы дзень... [1, с. 91].

У гэтым маналогу гучыць жаданне героя хоць на імгненне пабачыць усё тое, што з'яўляецца для яго родным. Але гэта немагчыма. Рэфрэн «лісце аб'еш, алень», які праходзіць праз увесь твор, стаў шчымлівай апошняй просьбай Ваўкалакі. Заканчваецца балада таксама гэтым рэфрэнам і прадчуваннем трагічнага зыходу. У творы няма вострага канфлікту, але менавіта маналог Ваўкалакі раскрывае сюжэт балады, з'яўляецца асноўным элементам паведамлення. Нельга не пагадзіцца са словамі А. Русецкага ў адносінах да гэтага твору аб тым, што «баладная форма дазволіла У. Караткевічу знітаваць у непадзельнае цэлае драматычнасць і трагізм жыцця і кахання героя, лірызм у апісанні роднай прыроды і багатыя магчымасці вуснай народнай творчасці» [2, с. 227].

Разважанні над сэнсам чалавечага быцця, людскім наканаваннем, разуменнем жорсткасці і несправядлівасці гэтага свету насычаны балады У. Караткевіча са зборнікаў «Мая Іліяда», «Быў. Ёсць. Буду», якія варта аднесці да філасофскіх. Невыпадкова Караткевіча называюць майстрам баладных маналогаў, які ўмее шматпланава пераасэнсавать праблемы свету. Філасофскія балады адрозніваюцца ад класічных, у іх няма адкрытай казачнасці, сюжэтнасці, узнёсласці, яны вырашаюць надзённыя праблемы чалавека. Так і баладныя маналогі У. Караткевіча асэнсоўваюць нейкую значную падзею ў яе развіцці, змест ствараюць вобразамі, асацыяцыямі, выкліканымі гэтай падзеяй. Напрыклад, «Балада плахі» і «Балада аб асуджаных і аб чалавечым “даруй”» паказваюць, колькі выпрабаванняў даводзіцца прайсці чалавеку, колькі гневу і пагарды вынесці. Аднак нават гэта не перашкода для захавання ў яго гонару і любасці, любові да жыцця. Біблейскія матывы і вобразы сустракаюцца ў філасофскіх «Баладзе аб трыццаць першым сярэбраніку» і «Самсоне». Перапрацоўваючы іх, пісьменнік стварае цікавыя і непаўторныя творы, якімі выказваюцца адносіны самога аўтара да вечных тэм. Зварот да вобраза трыццаці сярэбранікаў, за якія Іуда прадаў Хрыста, даволі распаўсюджаны ў літаратуры. Здрадніцтва, прага да грошай, бесчалавечнасць Іуды сталі сімвалам руйнавання маральных

каштоўнасцей. У. Караткевіч бачыў у гэтым нашмат большае: колькі яшчэ іудаў жыве на нашай Зямлі, згодных прывесці ўсё чалавецтва да гібелі, колькі такіх здраднікаў чакаюць найлепшага выпадку, каб дзеля ўласнай карысці прадаць сяброў і ўчарашніх багоў. Гэты твор – напамін пра зло, якое не знікае, і заклік да знішчэння трыццаць першага сярэбраніка, які увасабляе пагрозу чалавецтву. Біблейскія назвы, сюжэт, сімвалы, клічныя і пыталыныя сказы надаюць твору эпічны размах, заглыбленае гучанне, заклік да роздуму.

Балады У. Караткевіча маюць не толькі героіка-гістарычны змест і фальклорную аснову, але і фантастычны элемент, які таксама характэрны для гэтага жанру. Яшчэ да палёту чалавека ў космас У. Караткевіч піша «Баладу аб арганаўтах», у якой вырашае надзённыя праблемы: вывучэнне далёкіх планет, спробы пакарання чалавекам космасу, ролю арганаўтаў, якія змогуць ахвяраваць жыццём дзеля навуковага прагрэсу. Але зноў жа ў Караткевіча касмічнае збліжаецца з зямным, дзе ёсць месца для кахання, вернасці, патрыятызму. Так і галоўны герой балады, паміраючы ў касмічным змроку, напоўнены любоўю і пяшчотай да роднага краю і каханай жанчыны, не клапаціцца аб сваім выратаванні, а праз маналог раскрывае сваю мару пра лепшую будучыню нашай зямлі.

Такім чынам, балада ў творчасці У. Караткевіча была спецыфічным сродкам выказвання аўтарскіх задум, спосабам мастацкага ўздзеяння на чытача. Пісьменнік актыўна выкарыстоўвае самыя распаўсюджаныя жанравыя разнавіднасці балады, захоўваючы іх адметнасці, але і дадаючы сваімі, бо, як падкрэсліў І. Штэйнер, «балада ў яго паэзіі ўзбагачаецца жыццёвай дэталізацыяй, філасафічнасцю роздуму над важнейшымі праблемамі жыцця» [3, с. 45]. У. Караткевіч у баладных творах імкнецца да вырашэння нацыянальных і агульначалавечых праблем, звяртаецца да сусветных тэм і вобразаў, што робіць балады кампазіцыйна складанымі і па-філасофску напружанымі. А разнастайнасць сродкаў паэтычнага сінтаксісу, значная роля маналогу ў баладах дапамагаюць пісьменніку як найлепш перадаць аўтарскую задуму і паказаць непаўторнасць свайго паэтычнага стылю.

Літаратура

1. Караткевіч У.С. Збор твораў: У 25-ці т. Мінск, 2012. Т.1.
2. Русецкі А. Уладзімір Караткевіч: праз гісторыю ў сучаснасць: Нататкі літаратурнай творчасці. Мінск, 2000.
3. Штэйнер І. Балада: генезіс, эвалюцыя, перспектывы жанру: Вучэбны дапаможнік. Мінск, 2003.